

limanlarına gidiş gelişlerinde gemi konvoylarıyla Kandiye'de dururlardı. Ayrıca ada ürünlerinden ihraç ettikleri şarap, yağ, peynir ve bal da Venedik ekonomisinde önemli bir yer tutuyordu. Avrupa'nın her ülkesinde aranan, Kandiye ve çevresinde üretilen şaraplar ihracatçılarına büyük kazançlar sağlıyordu. XVI. yüzyılın başlarında İngiltere, ülkesine bu şarapların ihracatını emniyet altında tutmak amacıyla Kandiye'de bir temsilci bulunduruyordu (Greene, *New Perspectives on Turkey*, X [1994], s. 97-102).

Kandiye Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra yavaş yavaş eski önemini yitirdi. Uzun kuşatma sebebiyle terkedilen şehir eski canlılığına ve ticaret hacmine kavuşamadı. Fâzıl Ahmed Paşa'nın şehrin imarı için başlattığı hummalı faaliyet içerisinde şehirde sayımı yapılan 313 dükkândan 292'si Fâzıl Ahmed Paşa, Sadâret Kethüdâsı Mahmud Ağa, Yeniçeri Ocağı Kethüdâsı Zülfikar Ağa, Reîsülküttâb Hüseyin Efendi, Vâlide Turhan Sultan ve Defterdar Ahmed Paşa tarafından satın alınarak tamir ettirilmiş ve camilerine vakfedilmişti. Bu dükkânların yer aldığı çarşılar Aya Ana, Hristo Kefale, Hristo İskuludi, Ayo Yani Hrsosetimo, Aya Kiryaki, Argistratiko, Kera Katromiti, Kera Angelo ve Aya Pandelimo mahallelerinde bulunuyordu. Pazarlar ise İçkale kapısından Kızıltabya'ya kadar uzanan ana yol üzerinde kuruluyor ve at, koyun, sığır, esir pazarları olarak sıralanıyordu. Bütün çalışmalara rağmen Osmanlılar Kandiye'de ticaretle uğraşan şehirli bir sınıf oluşturamadılar. Bunda limanın giderek dolmasının da etkisi vardı. Bu alanda Hanya daha çok önem kazandı ve adaya yerleşecek insanlar daha ziyade bu şehri tercih ettiler.

XVIII. yüzyılda Kandiye bir askerî üs olma durumunu sürdürdü. XIX. yüzyılın sonlarına doğru (1889) Kandiye'de toplam 24.600 kişi yaşıyordu. Bunun 17.000'ini Türkler oluştururken geri kalanı 7500 Ortodoks Rum, elli Katolik ve elli de yahudiden ibaretti. 1310 (1892) tarihli salnâmeye göre burası etrafı son derece müstahkem surlarla çevrili, üzerinde büyük binaları bulunan ve limandan şehre doğru çok meyilli olarak çıkan bir ana caddeye, yirmi cami, iki mescid, dört sebilhâne, on dokuz çeşme, iki medrese ve gemilerin yanaşmasına pek elverişli olmayan küçük limana sahip bir şehirdi (*Girit Vilâyeti Salnâmesi*, s. 257-258).

Osmanlılar, Girit savaşları devam ederken 1647'den itibaren adada aldıkları yerleri bir eyalet olarak düzenlemişlerdi. Buna göre Kandiye sancağına yedi nahiye ve 297 köy bağlıydı. Kandiye alındıktan sonra eyaletin beylerbeyiliğine Ankebût Ahmed Paşa tayin edildi. Bu tarihte Kandiye sancağı altı nahiyeden oluşuyordu ve bu birimlere 315 köy bağlıydı. 1850'de vilâyetin merkezi Kandiye'den Hanya'ya nakledildi. Osmanlı islahatları çerçevesinde 1864 genel vilâyet düzenlemesinin ardından 1868'de Girit'te ilân edilen ferman gereğince Girit vilâyeti beş livâ ve yirmi kazaya taksim edilmişti. Bu düzenlemeye göre Kandiye livâsı Pediye, Menufaç ve Rizo, Kenuryo ve Piryotice, Maloviz olmak üzere dört kaza halinde teşkilâtlanmıştı. Bu bölüşümde livâyâya bağlı 334 köy bulunuyordu. Kandiye livâsının bu idarî taksimatı köy sayısındaki bazı küçük değişikliklerle 1317 (1899) yılına kadar devam etmiştir. Bu değişiklikler 1266-1317 (1850-1899) tarihleri arasındaki devlet salnâmelerinden ve 1293 (1876), 1310 (1892) tarihli Girit vilâyet salnâmelerinden takip edilebilir. Girit'in muhtariyetinin tanındığı 1317 (1899) yılından itibaren devlet salnâmelerinde Girit vilâyeti sadece isim olarak zikredilmekte ve başka bir bilgi yer almamaktadır. Kandiye, Girit'in konumuna bağlı olarak Balkan savaşlarının ardından 1913'te resmen Osmanlılar'ın elinden çıktı. Şehir yoğun müslüman nüfusa sahip olma özelliğini 1923'teki nüfus mübadelesinden sonra tamamıyla yitirdi. Günümüzde Girit'in en önemli sanayi ve tarım ürünleri ticareti merkezi olan Kandiye'nin nüfusu 100.000'i geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 798, 801, 820, 825, 980, s. 157; BA, MAD, nr. 628, s. 17; *Cevâhirü't-tevârih*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 909, tür.yer.; TSMK, III. Ahmed, nr. 3605, tür.yer.; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1307, tür.yer.; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 376-570; Silâhdar, *Târih*, I, 511-551; *Girit Vilâyeti Salnâmesi* (1310), s. 257-258; Cuinet, I, 581-587; E. Eickhoff, "Denizcilik Tarihinde Kandiye Muharebesi" (trc. Mihin Eren), *Atatürk Konferansları 1964-1968*, Ankara 1970, s. 147-161; Orhan F. Köprülü, "Kandiye'de Köprülülere Ait Kitabeler", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 487-494; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983, tür.yer.; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, İstanbul 1990, I, tür.yer.; M. Greene, *Kandiye 1669-1720: The Formation of a Mercant Class* (doktora tezi, 1993), Princeton Üniversitesi; a.mlf., "Commerce and the Ottoman Conquest of Kandiye", *New Perspectives on Tur-*

key, X, İstanbul 1994, s. 95-118; Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi: 1645-1670* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 119-208; a.mlf., "Osmanlı İdaresinde Girit: Girit Eyâletinin Kuruluşu ve İlk Taksimatı", *İzmir Türkocağı Uluslararası Osmanlı Tarih Sempozyumu*, İzmir 1999, s. 311-317; B. Randolph, *Ege Takımadaları (Arşipelago)* (trc. Ümit Koçer), İstanbul 1998, s. 66, 68, 75-76, 86; M. Spremić, "XV. Yüzyılda Venedik'in Şarkta Ödediği Haraçlar" (trc. Mahmut H. Şakiroğlu), *TTK Belleten*, XLVII/185 (1984), s. 363-390; Adnan Ekşigil, "Girit Kadı Defterleri", *TT, VIII/43* (1987), s. 9-12; B. Simon, "Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu ve Girit İlişkileri Hakkında Birkaç Not", *TTK Bildiriler*, IV (1993), s. 1815-1820; C. J. Heywood, "Kandiya", *EP* (İng.), IV, 539-540.

ERSİN GÜLSOY

KA'NEBÎ

(القنبي)

Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Mesleme
b. Ka'neb el-Hârisî el-Ka'nebî
(ö. 221/836)

Hadis hâfızı.

130 (747) yılından sonra doğdu. Dede-sine nisbetle Ka'nebî diye meşhur oldu. Aslen Medinelî olmakla birlikte Basra'da, daha sonra Mekke'de yaşadı. Babası Mesleme, dayısı Abdurrahman b. Mukâtil el-Kuşeyrî, kardeşleri İbrâhîm ve İsmâîl de muhaddisti. Ka'nebî'nin önde gelen hocaları arasında, kendisine otuz yıldan fazla talebelik ettiği Mâlik b. Enes başta olmak üzere Şu'be b. Haccâc, İbn Ebû Zî'b, Mahreme b. Bükeyr, Eflah b. Humeyd, Seleme b. Verdân, Hammâd b. Seleme gibi âlimler yer almaktadır. Kardeşi İbrâhîm'le birlikte babası Mesleme'den de hadis rivayet etmiştir. Ebû Hâtîm er-Râzî, Ebû Zû'r'a er-Râzî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Abd b. Humeyd, Osman b. Saîd ed-Dârimî ve diğer birçok âlim kendisinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Ka'nebî Muharrem veya Safer 221'de (Ocak veya Şubat 836) Mekke'de vefat etti. Bu tarih 220 olarak da zikredilmiştir. Güvenilir bir muhaddis olan Ka'nebî hocası İmam Mâlik tarafından övülmüş, Ebû Hâtîm er-Râzî onun için "sika, hüccet", Ebû'l-Hasan el-İclî "sika, sâlih" terimlerini kullanmıştır.

el-Muvaṭṭa''da yer alan bütün hadisleri Mâlik'ten teker teker semâ yoluyla dinleyebileceği halde bu eserin ilk yarısını Mâlik Ka'nebî'ye, ikinci yarısını Ka'nebî Mâlik'e okumuştur. Çünkü Mâlik, kıraat yoluyla hadis rivayet etmeyi semâ usu-

lûle rivayetten daha üstün görüyordu (Hatîb el-Bağdâdî, s. 271-272). *el-Muvattâ'*ın Ka'nebî'den gelen rivayeti Abdülhafîz Mansûr tarafından neşredilmiştir (Tunus 1396). Ka'nebî'nin rivayetleri, İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i hariç *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere birçok kaynakta yer almış olup yalnız *Şaḥîḥ-i Buḥârî*'de 123, *Şaḥîḥ-i Müslim*'de ise yetmiş rivayeti bulunmaktadır (İbn Hacer, VI, 32-33).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, II, 138, 323; V, 181; VIII, 269; İcî, *eş-Şikâat*, s. 279; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Tesmiyetü men aḥrechehümü'l-Buḥârî ve Müslim* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1407/1987, s. 151; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, VIII, 353; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevrakî – İbrâhîm Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (Mektebetü'l-İlmiyye), s. 271-272; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 136-142; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 257-264; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 31-33.

SAHAHATTİN POLAT

KÂNÎ
(کانی)

(ö. 1206/1792)

Osmanlı şairi ve nâsiri.

1124'te (1712) Tokat'ta doğdu. Tahsilini memleketinde tamamladı. Genç yaşta nazım ve nesirdeki nükteli ifadesiyle çevresinde şöhret kazandı. Önceleri derbeder bir hayat sürerken Mevlevî tarikatına intisap ederek kırk yaşına kadar Tokat Mevlevîhânesi'ne bağlı kaldı. Sadâret makamına üçüncü defa tayin edilen Hekimoğlu Ali Paşa, Trabzon'dan Tokat yoluyla İstanbul'a giderken Kânî'nin yazdığı bir kasideyi (Edib Mehmed Emin, vr. 116^a) beğenerek şeyhinin izniyle onu İstanbul'a götürüp (1168/1755) Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî'ne yerleştirdi. Mizaç itibariyle serâzat bir kişiliğe sahip olan, dolayısıyla çalışma ortamının disiplininden sıkılan Kânî, Ali Paşa'nın aynı yıl sadâretten ayrılması üzerine divan kâtibi olarak Silistre'ye gitti. Bu vazifede uzun müddet kaldığı gibi özel kâtip olarak bir süre de Ulah beylerinin hizmetinde bulundu. Yanında çalışıp dostluğunu kazandığı Voyvoda Aleksandr ile birlikte görüldüğü Bükreş Sinaia Müzesi'nde bulunan portresi de bunu belgelemektedir. Kânî, 1196'da (1782) Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a döndü. Ancak burada saray âdâb ve teşrifatına uymaması ve paşaya ait bazı sırları açıklaması yüzünden

idama mahkûm edildiye de Reîsülkütâb Hayrî Efendi'nin aracılığıyla kalebind olarak Limni'ye sürüldü. Bütün mallarına el konduğundan Limni'deki hayatı mahrumiyet içinde geçti. Ömrünün sonlarına doğru affedilerek İstanbul'a dönen Kânî 1206 Cemâziyelâhîrinde (Şubat 1792) vefat etti ve Eyüp'te Feridun Paşa Türbesi'nin sağ tarafına gömüldü.

Zarif ve hoşsohbet oluşu dolayısıyla devrinde çok sevilen Kânî daha ziyade bir mizah üstadı olarak ün kazanmıştır. Bükreş'te iken sevdiği bir kızın kendisinden hristiyan olmasını istemesi üzerine söylediği, "Kırk yıllık Kânî olur mu Yani" sözü deyim haline gelmiştir.

Kânî, yaratılış itibariyle şair olmadığı ve şiirlerini daha çok bilgi kuvvetiyle yazdığı için edebiyat tarihlerinde nazmından çok nesriyle yer edinmiştir. Mektuplarındaki ince nükte ve hicivlerle dolu ifadesi kendine has tabirlerle bezenmiş, zengin secilerle süslenmiştir. Yeğen Mehmed Paşa'ya hitaben yazdığı bir mektubu onun hiçbir kayıt tanımayan mizacını yansıtan en önemli belgelerden biri sayılır. Halk tabirlerinden de büyük ölçüde faydalananak XVIII. yüzyıl Türkçe'sine geniş imkânlar kazandırdığı kabul edilen Kânî'nin münşeâtı sanatkârane Osmanlı nesrinin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber için yazdığı na'atlar dışında hemen bütün eserlerinde nükte, hiciv ve hezden izler mevcuttur.

Eserleri. 1. *Divan*. Klasik Türk şiirinin geleneksel yapı ve muhtevası içinde fazla başarılı sayılmayacak örneklerden ibaret olan bu mürettep divanda "Hasbihal Kaside-i" gibi bazı sosyal içerikli manzumeler de yer almaktadır. İstanbul kütüphanelerinde çeşitli yazma nüshaları bulunan divanın Ahmed Yüsrâ b. Muhammed'in 1208 (1793-94) yılında istinsah ettiği bir nüshasını Reîsülkütâb Mehmed Râşid Efendi'nin teşvikiyle Vak'anüvis Nûri Bey

Kânî'nin
mezarı –
Eyüp /
İstanbul

yeniden düzenleyerek yayımlamış (İstanbul 1222), ayrıca tenkitli metni Muhittin Eliaçık tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (bk. bibl.). 2. *Münşeât. Letâif ve Hezliyyât* adlarıyla da anılan ve 120 kadar mektuptan meydana gelen eser, döneminin ifade zenginliği ve üslûp özelliklerini yansıtan zarif nükteler ve hiciv örnekleriyle doludur. Daha sonraki çağlarda bazı inşâ kitaplarıyla antoloji-lere de girmiş olan bu örnekler belli bir tertipten uzak münşiyâne metinler olup XVIII. yüzyıla ait başka kaynaklarda rastlanmayan ayrıntılar içermektedir. Çağın örfleri, anlayış tarzı ve sosyal hayatından izler taşıyan mektuplar arasında özellikle üç tanesi oldukça meşhurdur. Bunlardan "Hirrenâme" adıyla bilinen metin mizah örneği olup bir kedinin ağzından sahibine hitaben yazılmıştır. Kânî'nin uykuya düşkün bir dostuna yazdığı ve başla ilgili atasözleri ve tabirlerle süslenmiş diğer mektubu da ünlüdür. Yeğen Mehmed Paşa'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda ise döneminin edebiyat ve sanat muhitlerini tenkit eden önemli görüşleriyle kendi hayat tecrübeleri yer alır. *Münşeât*'in değişik hacimlerdeki nüshaları çeşitli kütüphanelerde mevcuttur (meselâ bk. Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5878; İÜ Ktp., TY, nr. 1240, 3027, 5604, 5618; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3315, 3339). Eser hakkında Çukurova Üniversitesi'nde bir doktora ve bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (bk. bibl.). Bursalı Mehmed Tâhir, Kânî'nin Kur'an sûrelerinin adlarını anarak yazdığı biri Türkçe, diğeri Arapça iki inşâ örneğini zikreder (*Delilü't-Tefâsîr*, s. 33-38).

BİBLİYOGRAFYA :

Edib Mehmed Emin, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 3220, vr. 116^{a-b}; Fatîm, *Tezkire*, s. 352-353; Ahmed Rifat, *Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1300, VI, 70; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 261-263; *Sicill-i Osmânî*, IV, 74; Bursalı Mehmed Tâhir, *Delilü't-tefâsîr*, İstanbul 1324, s. 33-38; *Osmanlı Müellifleri*, II, 392-393; Gibb, *HOP*, IV, 159 vd.; Halis Turgut Asarkaya, *Tokat Vilayeti Meşhurları*, Samsun 1949, I, 60-61; Vasî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 575; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 153; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1979, II, 751-752; Önder Göçgün, "XVIII. Asır Klasik Türk Şiirinde Nüktedan Bir Şair: Tokatlı Kânî", *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu* (2-6 Temmuz 1986), Ankara 1987, s. 565-572; Muhittin Eliaçık, *Tokatlı Kânî Divanının Tenkitli Metni* (yüksek lisans tezi, 1992), İÜ Ktp., nr. 20418; H. Dilek Batıslam, *Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyatı* (doktora tezi, 1997), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. V; ayrıca